

нок земельної ренти вести на основі розробки середньопрогресивних нормативів за звітними даними перехідного періоду до ринку.

Висновки. Таким чином, основними положеннями концепції побудови економічного регулювання земельних відносин у нинішніх умовах можна назвати: формування багатукладної економіки в сільському господарстві; розробка системи плати за землю; здійснення різних видів плати за землю на єдиній методологічній основі; формування гнучкої системі землеволодіння і землекористування; розвиток оренди землі та заставних відносин. Поруч з цим метою державного регулювання земельних відносин має бути: забезпечення достатньої ефективності використання сільськогосподарських угідь; задоволення екологічних вимог, висунутих суспільством; здійснення “соціально справедливого”, з погляду більшості населення, ринкового перерозподілу землі. Для досягнення зазначених цілей при передачі прав власності чи розпорядження землею передбачено проведення відповідних заходів.

Отже, система регулювання земельних відносин повинна бути здатною гнучко адаптуватися до змін загальноекономічної ситуації і водночас достатньо стабільною у застосуванні економічних регуляторів. Наведено заходи щодо удосконалення оподатковування, ціноутворення, фінансово-кредитного механізму, інвестування, соціального розвитку села. Такі заходи дозволять сформувати ефективний механізм економічного регулювання земельних відносин.

Література:

1. Мартин А.Г. Державне регулювання ринку земель: принципи, завдання, механізми // Землеустрій і кадастр. – № 1. – 2008. – С. 35-41.
2. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / [П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило та ін]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
3. Рогач С. М. Економічні важелі оптимізації земельних відносин в Україні // С.М. Рогач // Науковий вісник.-2010вип. 18.1.-С. 150-155.

Рецензент: д.е.н., професор Гуторов О.І.

УДК [631.15:65.011.44]:658.27

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Шарко І.О., к.е.н., доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, проведена на основі позиціонування господарств щодо границі продуктивності їх ресурсів, дозволила виявити резерви економії факторів виробництва і потенціал нарощування виробничого результату.

Evaluating the effectiveness of the use of the resource potential of the agricultural enterprises, carried out on the basis of relative positioning farms performance limits of their resources, has identified reserves of saving resources and capacity building productive result.

Постановка проблеми. Проблема оцінки та підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу в аграрному секторі не лише не втрати-

ла своєї актуальності з трансформацією соціально-економічних відносин, а навпаки наростила її. Дослідження свідчать, що визначення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва має базуватися на комплексній оцінці його кінцевих результатів у зіставленні з використаними ресурсами. Підприємства неоднаково розподіляють і використовують свої ресурси, для пошуку найліпшого варіанта такого використання в теорії та на практиці застосовуються задачі оптимізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розв'язання задач оптимізації використання виробничих ресурсів успішно використовується метод аналізу оболонки даних (DEA). DEA, як правило, використовується для аналізу ефективності галузей або груп підприємств з зіставними умовами функціонування [1–5].

Постановка завдання. З метою виявлення та аналізу прихованих резервів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу окремих підприємств, ми оцінили ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Кегичівського району Харківської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуваний адміністративний район має свої особливості. Розрахунки засвідчили, що саме тут найвищий рівень сукупного ресурсного потенціалу (СРП) у розрахунку на одне підприємство, у той же час віддача СРП протягом 2006 – 2010 рр. хоча і була однією з найвищих по області, однак поступалася лідерам.

Для аналізу було використано дані діяльності 10 підприємств, якими у 2010 р. вироблено понад 90 % товарної продукції сільського господарства і послуг сільгоспідприємств Кегичівського району. Період дослідження – 2007 – 2010 рр. У якості вхідних факторів (input) було взято середньорічну вартість основних фондів (балансових і позабалансових), середньорічну вартість оборотних активів, площу сільськогосподарських угідь, середньорічну чисельність працівників, сумарні енергопотужності, матеріальні витрати на виробництво продукції. У якості вихідних факторів (output) було взято чистий дохід (виручку) від реалізації усієї продукції.

За результатами розв'язання задач оптимізації за input- та output-орієнтованих моделей серед лідерів, які формували межі виробничих можливостей та можливостей використання виробничих ресурсів протягом всього періоду дослідження, слід назвати приватне підприємство «Агропрогрес» і агрофірму «Сади України». Відкрите акціонерне товариство «Насінневе» було серед найефективніших підприємств у 2008 – 2010 рр., причому за умов прийняття гіпотези як про змінний, так і постійний ефект масштабу, тобто є підстави також віднести це підприємство до провідних з точки зору технічної ефективності виробництва продукції і використання ресурсів.

Агрофірма «Союз-Агро» також займала лідируючі позиції, окрім останнього, 2010 р., коли її ефективність за умов прийняття постійного ефекту масштабу становила лише 48,9 %, але оскільки ми схилиємося до необхідності враховувати зміну віддачі ресурсів зі зміною обсягів їх використання, то дане підприємство може бути кваліфіковане як ефективне протягом всього періоду дослідження. З цих позицій ефективними також можна вважа-

ти приватно-орендні сільськогосподарські підприємства «Рояківку» та «Софіївку», але якщо перше в окремі роки демонструвало найвищу ефективність незалежно від припущення про дію ефекту масштабу, то друге – лише за умови прийняття змінного ефекту масштабу.

На окремий розгляд потребують показники ПП «Андріївка», яке демонструвало високу ефективність протягом всього періоду дослідження за винятком 2008 р. Якщо звернутися до аналізу динаміки ресурсів, то побачимо, що тут відбулося потрійне збільшення вартості основних засобів підприємства (внаслідок масштабного їх оновлення), тоді як результуючий показник (виручка) зріс лише у півтора рази. Таким чином, на поверхні виглядає, що підприємство використовувало більше ресурсів на одиницю продукції.

СТОВ «Надія» і ПСП «Мажарка», у більшості випадків мали показники високої ефективності. Лише у 2007 р. для СТОВ «Надія» та у 2008 р. для ПСП «Мажарка» зафіксовано можливість нарощення технічної ефективності за умов прийняття змінного ефекту масштабу на 7 % і 1,5 % відповідно. Ці підприємства перебувають на етапі зростаючого ефекту масштабу (*irs – increase rate of scale*), тому додаткове залучення ресурсів за умови збалансування окремих складових ресурсного потенціалу буде супроводжуватися зростанням їх віддачею. Оскільки оцінка реалізації потенціалу підприємств здійснювалася на базі порівняння з найближчими підприємствами, що формують межу виробничих можливостей, то є сенс простежити, які ж господарства слугували «орієнтиром» для визначення рівня ефективності СТОВ «Надія» і ПСП «Мажарка».

Таблиця 1

Потенціал нарощення виручки або скорочення застосовуваних ресурсів у підприємствах Кегичівського району Харківської області

Показник		2007 р.		2008 р.			2010 р.
		СТОВ «Надія»	ВАТ «На-сінневе»	ПСП «Мажар-ка»	ПСП ім.Щорса	ПП «Ан-дріївка»	ПСП ім.Щорса
Чистий дохід, тис. грн	факт	2658,6	15851,4	3838,4	9814,5	4286,8	11735,2
	потенціал	2970,35	20487,4	3958,2	10873,9	4397,01	18688,6
Основні засоби, тис. грн	факт	5282,55	54604,3	1286,85	6901,75	3916,2	9363,5
	потенціал	1187,88	13199,9	1267,53	5394,22	2676,87	5750,24
Оборотні активи, тис. грн	факт	1683,7	26749,9	2187,2	5349,1	1489,95	10063,8
	потенціал	1418,33	9973,69	1601,44	3382,1	1406,46	3728,28
Матеріальні ви-трати, тис. грн	факт	1524,8	11478,8	1840,7	4001,7	1228,8	6071
	потенціал	1336,47	8759,02	1226,48	3227,37	1203,32	5529,68
Енергопотужності, к.с.	факт	5765	30812	6875	11668	5184	12371
	потенціал	5050,75	5212,58	5341,25	9861,39	4908,93	4088,08
Площа сіль-госпугідь, га	факт	3000	9000	2108	6265	2492	6297
	потенціал	2012	3154	1932,75	4102,85	2440,32	3505,32
Чисельність працівників, осіб	факт	79	762	80	230	119	232
	потенціал	73	234	79	170	115	142

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики в Харківській області.

У табл. 1 наведено фактичні та потенційні рівні виручки та обсяги застосування окремих ресурсів для підприємств, чия ефективність була нижче максимальної за результатами аналізу оболонки даних за output- та input- орієнтованих моделей відповідно. Для з'ясування причин динаміки ефективності підприємств слугує індекс Малквіста. Він, як уже зазначалося, дає можливість ідентифікувати зміни ефективності за рахунок зміни загальної ефективності діяльності підприємств, а також технологічних змін у галузі, тобто зсуву границі виробничих можливостей.

Як видно з табл. 2, у більшості з аналізованих підприємств Кегичівського району відбулося зростання продуктивності факторів виробництва. У ПП «Агропрогрес» та АФ «Сади України» це відбулося за рахунок зсуву межі виробничих можливостей у бік підвищення ефективності. Аналогічні тенденції були характерні для ПП «Андріївка». У свою чергу, ці підприємства, будучи лідерами, самі провокували зсув межі виробничих можливостей. Рівень ефективності використання ресурсів у цих господарствах не залежить від ефекту масштабу, про що свідчать одиниці по відповідному показнику.

Таблиця 2

Малквіст-індекс і його складові по підприємствах Кегичівського району Харківської області (2006 – 2010 рр.)

Підприємство	Зміна технічної ефективності				Загальна зміна факторної продуктивності
	за умови постійного ефекту масштабу	технологічної зміни	за умови змінного ефекту масштабу	ефективності масштабу	
ПСП «Мажарка»	0,991	1,124	1,000	0,991	1,114
ПП «Агропрогрес»	1,000	1,115	1,000	1,000	1,115
АФ «Сади України»	1,000	1,125	1,000	1,000	1,125
СТОВ «Надія»	1,068	1,053	1,024	1,042	1,125
ПСП ім.Щорса	0,839	1,151	0,850	0,987	0,966
АФ «Союз-Агро»	0,788	1,073	1,000	0,788	0,845
ВАТ «Насінневе»	1,150	1,078	1,094	1,051	1,240
ПОСП «Рояківка»	1,000	0,987	1,000	1,000	0,987
ПОСП «Софіївка»	0,972	1,039	1,000	0,972	1,010
ПП «Андріївка»	1,000	1,124	1,000	1,000	1,124
В середньому	0,976	1,086	0,995	0,980	1,059

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики в Харківській області.

Треба пам'ятати, що ефект масштабу (зміна рівня продуктивності ресурсів при зміні обсягів виробництва, коли кожна наступна одиниця ресурсу, що додається, забезпечує інший обсяг виробництва порівняно з попередньою одиницею) має місце за умов недосконалої структури факторів виробництва і забезпечує вищу або нижчу продуктивність усієї сукупності ресурсів. За умов же збереження збалансованості усіх факторів віддача буде залишатися максимальною, що ми і спостерігаємо у досліджуваних підприємствах.

Найбільш динамічно наростило факторну продуктивність ВАТ «Насінневе», причому як за рахунок підвищення рівня технічної ефек-

тивності безпосередньо ресурсів (при позитивній дії ефекту масштабу), так і за рахунок загальних чинників (таких, наприклад, як рівень менеджменту). Аналогічні тенденції були характерні для СТОВ «Надія».

У ПОСП «Софіївка» і ПСП «Мажарка» підвищення загальної факторної продуктивності (Малмквіст-індекс відповідно становив 1,01 і 1,114) відбулося виключно за рахунок технологічних змін, тоді як співвідношення окремих ресурсів є недосконалим (ефект масштабу негативний) і знижує потенційну продуктивність факторів.

Зниження продуктивності факторів виробництва відносно найближчих конкурентів відбулося в ПСП ім. Щорса, АФ «Союз-Агро» та ПОСП «Рояківка». ПОСП «Рояківка» також можна характеризувати як більшою мірою успішне підприємство: лише у 2009 р. порівняно з 2008 р. Малмквіст-індекс був менше 1 внаслідок зменшення ефективності масштабу, тобто структурної диспропорції виробничих ресурсів.

Для ПСП ім. Щорса також лише 2010 р. став особливо несприятливим: додаткові вкладення ресурсів (зростання суми матеріальних витрат становило 2,7 рази) не супроводжувалося відповідним нарощенням чистого доходу.

Висновки. Факторна продуктивність сільгосп підприємств Кегичівського району протягом 2007 – 2010 рр. зростає завдяки підвищенню технологічної змінної, тоді як суто технічна ефективність використання ресурсів знизилася, що особливо гостро проявилось у 2010 р.

Подальше підвищення ефективності використання ресурсів сільгосп підприємствами пов'язане з удосконаленням галузевої структури виробництва та застосуванням прогресивних технологій, що ґрунтуються на ресурсозбереженні (таких, наприклад, як технологія точного землеробства).

Література:

1. Гуторов А.О. Економічне обґрунтування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств: теорія та практика / А.О. Гуторов. – Харків: «Міськдрук». – 2012. – 377 с.

2. Ліссітса А. Теоретичні основи аналізу продуктивності та ефективності сільськогосподарських підприємств / А. Ліссітса // Дискусійні матеріали № 1. – К.: Укр. Аграр. конфедерація, 2007. – 30 с.

3. Шарко І.О. Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств методом аналізу оболонки даних / І.О. Шарко // Вісник ХНАУ. Сер. «Економічні науки» / ХНАУ. – 2010. – № 8. – С.265 – 272.

4. Measurment of agricultural total factor productivity growth incorporating environmental factors: a nutrients balance approach / Viet-Ngu Hoang, Tim Coelli / Working Paper Serie No. WP03/2009. – Centre for Efficiency and Productivity Analysis, School of Economics, The University of Queensland, Australia. 23/5/2009.

5. Светлов Н. М. Динамическая DEA-модель в приложении к проблеме использования ресурсного потенциала сельского хозяйства [Электронный ресурс] / Н. М. Светлов // Модельные программы реструктуризации и развития экономики: материалы IV междунар. науч. конф. 21 – 23 июня 2007 г. / под ред. И. И. Ленёва. – Минск, 2007. – С. 37-43. – Режим доступа: http://svetlov.timacad.ru/svetlov_rus.html.

6. Coelli T. J. A guide to DEAP Version 2.1: A Data Envelopment Analysis (Computer) Program. CEPA Working Paper. № 8/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.une.edu.au/econometrics/cepawp.htm>.

Рецензент: д.е.н., професор Гуторов О.І.